

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
УЖГОРОДСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

Серія
ПРАВО
Спеціальний випуск

*Матеріали міжнародної науково-практичної конференції
“Реформування політико-правової системи України
в контексті європейського вибору”
з нагоди 10-ї річниці юридичного факультету УжНУ*

Ужгород
2003

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор: **Бисага Ю.М.,**
д.ю.н., професор

Члени редколегії: **Бобровник С.В.,**
к.ю.н., доцент

Воронова Л.К.,
д.ю.н., професор, академік Академії правових наук

Георгіца А.З.,
д.ю.н., професор

Грошевий Ю.М.,
д.ю.н., професор, академік Академії правових наук

Дзера О.В.,
д.ю.н., професор

Козюбра М.І.,
д.ю.н., професор, член-кор. Академії правових наук

Колодій А.М.,
д.ю.н., професор

Лемак В.В.,
к.ю.н., доцент

Палінчак М.М.,
к.і.н., доцент, відповідальний секретар редколегії

Пацурківський П.С.,
д.ю.н., професор

Петришин О.В.,
д.ю.н., професор, член-кореспондент Академії правових наук

Погорілко В.Ф.,
д.ю.н., професор, член-кор. Академії правових наук

Семерак О.С.,
к.ю.н., доцент

Тодика Ю.М.,
д.ю.н., професор, академік Академії правових наук

Чижмар Ю.В.,
к.ю.н., доцент

Фазикош В.Г.,
к.ю.н., доцент

Ярема В.І.,
д.е.н., професор

*Рекомендовано до друку Вченою радою юридичного факультету УжНУ,
протокол № 2 від 23 жовтня 2003 року*

ЗМІСТ

5

ВІТАННЯ

<i>Різака І.М.</i>	5
<i>Андруся М.І.</i>	6
<i>Сливки В.Ю.</i>	7
<i>Яреми В.І.</i>	8

13

РОЗДІЛ І. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

<i>Лемак В.В.</i> Політична реформа як складова правової реформи в Україні (у контексті досвіду Чехії і Словаччини).....	13
<i>Керецман В.Ю.</i> До питання про правове забезпечення державної регіональної політики в Україні.....	18
<i>Рогач О.Я.</i> Проблема зловживання правом: теоретичні та практичні аспекти.....	21
<i>Кушнір Н.П.</i> Виникнення, розвиток та сутність поняття правової культури	26
<i>Ленгер Я. І.</i> Методологія правової реформи: основні методологічні підходи	30
<i>Vladimir Vrana.</i> Roman and Nowadays Understanding of Legality	34
<i>Марисюк К.</i> Виникнення та історія штату Дезерет (1847—1872 pp.)	39

41

РОЗДІЛ ІІ. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

<i>Сарай Р.Д.</i> Вибори і засоби масової інформації в Україні	41
<i>Котенко Т.В.</i> Самоврядування Києва за Магдебурзьким правом: організаційна структура і діяльність органів.....	45
<i>Margita Čepliková.</i> Základná zmluva medzi slovenskou republikou a svätou stolicou.....	49
<i>Marián Vrabko.</i> Rozhodovacie procesy vo verejnej správe v slovenskej republike.....	53
<i>Peter Kresák.</i> Volebné systémy a ich využívanie v moderných demokratických krajinách	58
<i>Алмаші М. М.</i> Захист прав національних меншин у рамках Ради Європи.....	72
<i>Алмаші І. М.</i> Реалізація прав національних меншин в Україні на загальнодержавному рівні	76
<i>Бслов Д. М.</i> Законодавство про вибори Президента України: проблемні питання.....	79
<i>Лазур Я. В.</i> Захист мовних прав національних меншин.....	84
<i>Палінчак М.М.</i> Держава і церква (моделі взаємовідносин).....	87

91 РОЗДІЛ III. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

<i>Шимон С.І.</i> Відповідальність за поширення недостовірної інформації про особу за новим Цивільним кодексом України	91
<i>Гомонай В.В.</i> Господарська діяльність: поняття та ознаки	98
<i>Греца Я.В.</i> Стабільність і доступність податкового законодавства — запорука забезпечення дотримання прав та законних інтересів платників податків.....	102
<i>Ján Trojan.</i> Reforma právnych vzťahov v sociálnom zabezpečení v Slovenskej republike.....	105
<i>Семерак О. С.</i> Судовий захист прав іноземних інвесторів у міжнародних арбітражних судах: порівняльний аналіз	110
<i>Сідак М. В.</i> Правовий статус комерційних банків Чехії, Словаччини та України: порівняльний аналіз.....	117
<i>Бисага Ю. М., Гарагонич О. В.</i> Правовий механізм державної підтримки підприємництва в Чехії, Словаччині та Україні	120
<i>Булеца С.Б.</i> Історія виникнення та розвитку особистих немайнових прав	128
<i>Мікловда В.П., Слава С.С.</i> Порівняльний досвід інституційно-організаційних підходів до регіонального та місцевого економічного розвитку	131

137 РОЗДІЛ IV. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

<i>Дорофеева Л. М.</i> Особливості використання матеріалів справ про порушення митних правил при порушенні та розслідуванні кримінальних справ про контрабанду	137
<i>Яковлева О.О.</i> Особливості кримінальної відповідальності осіб із психічними аномаліями, які не виключають осудність	140

148 РОЗДІЛ V. ПРАВОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

<i>Жиленко Р.В.</i> До питання про деякі правила використання електронних документів у наукових дослідженнях	143
<i>Козубовська І.В., Сагарда В.В.</i> Підготовка фахівців соціальної роботи до профілактики девіантної поведінки серед молоді	148
<i>Вовканич М.Д.</i> Психологія конфлікту в студентському колективі	151
<i>Пічкарь О.П.</i> Деякі особливості підготовки фахівців соціальної роботи до профілактики девіантної поведінки дітей і молоді у Великій Британії	153

157 НАУКОВІ ВИДАННЯ

<i>Белов Д.М., Митровка Я.В.</i> Механізм євроінтеграції: реалізація європейського вибору України	157
--	-----

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ

Булеца С.Б.

викладач кафедри цивільного права УжНУ

Точних відомостей про те, з якого часу почався захист і саме визначення особистих немайнових прав людини, в юридичній літературі не існує, однак, більшість вчених схиляються до думки, що перші згадки прослідковуються в Стародавньому Римі.

Реальне забезпечення прав людини є ознакою правової держави. Необхідно, щоб держава забезпечила вихід людини як особистості на перше місце. В Угорській Республіці велику увагу приділяють особистості людини, визнання її єдиною цінністю. Існує окрема галузь права, яка називається "Особисте право". Повинно бути забезпечено розвиток особистості, охорону її життя, свободи, честі, гідності та особистої недоторканості. Права людини становлять абсолютну цінність. На різних етапах виникнення цих прав вони були покликані відгороджувати людину від незаконного втручання держави в сферу особистої свободи, однак в подальшому для здійснення цивільних прав недостатньо було пасивного обов'язку держави утримуватися від втручання у сферу особистої свободи людини. Виявилася необхідність сприяння у здійсненні прав і свобод індивідуума. Це означає, що мало встановити прямі заборони, які оберігають сферу особистої свободи і приватного життя від протиправних посягань, в тому числі і з боку держави. Необхідні активні дії для реалізації прав і свобод людини. Така позиція, розповсюджена в II половині 20 ст., знайшла вираження в рішеннях Європейського суду по правам людини. До особистих прав і свобод людини відноситься: право на життя і гідність особистості, право на особисту недоторканість, свободу совісті тощо. Блок цих прав охоплює фундаментальні аспекти свободи особистості, виражаючи гуманістичні принципи будь-якого демократично організованого суспільства. У будь-якому суспільстві вони є важливим елементом для досягнення регулювання правового статусу особи, встановлення способів і засобів впливу на особу, визначення юридичних гарантій реалізації та захисту прав і свобод. Питанням історії виникнення та розвитку особистого немайнового права в Україні та Угорській Республіці займаються такі, вчені як Красавчикова Л.О., Чернооченко С.І., Церковна А.О., Иоффе О.С., Стефанчук Р., Ромовська З.В., Petrik Ferenc, Sólyom László, Törö Károly.

Виникає питання, коли ж виникло поняття особистих немайнових прав та перші спроби його захисту. Зародження ідеї прав людини припадає

на 5-6 ст. до н.е. в стародавніх полісах (Афінах, Римі), поява принципу громадянства було великим кроком до прогресу і свободи. Нерівномірність поділу прав людини між різними класовими структурами або їх відсутність було необхідним для того етапу суспільного розвитку. Необхідно відмітити, що в Стародавній Греції в поемах Гесіода знаходимо відбитки критики насилля і ознаки захисту прав, це свідчить про посилення індивідуально-людського (особистого) начала в тому суспільно-політичному житті, оскільки право завжди і всюди визначає правосуб'єктність людини, вільну особистість. Велика ідея рівності й свободи всіх людей була вперше висловлена софістами (5-4 ст до н.е.). Епікур пояснював, що свобода людини це її відповідальність за розумний вибір свого стилю життя. Сфера людської свободи – це сфера її відповідальності за себе. Свобода виникає завдяки усвідомленню того, „що залежить від нас“ і „не належить ніякому пану“. Все це свідчить про те, що в стародавній Греції ще не прослідковується більш детального пояснення особистих прав людини. Філософи намагалися розкрити поняття свободи, рівності але не торкалися питання про порушення честі, гідності людини іншою особою і передбаченого за це покарання (1).

В рамках християнського світогляду вперше з'явилося поняття особистості, яка не може повністю належати державі, оскільки створена „по образу і подобию Бога“. У вченні Фоми Аквінського говориться про природний закон, який приписує всім людям прагнути самозбереження та продовження роду, шукати істину і істинного Бога, поважати гідність кожної людини (2). Також в евангелії вказується, що необхідно поводитися з іншими людьми так, як би Ви хотіли, щоб поводитися з Вами; і заборонено з іншим робити те, що не хочете, щоб зробили з Вами. Це також свідчить про те, що в Біблії передбачається захист особистості людини.

В Римському праві, у дванадцяти таблицях чи пізніше в кодексі Юстиніана знаходимо дуже мало норм про людську особистість та захист її прав. Це не означає, що повністю відсутня згадка про особу як суб'єкта права, тому що особа згадується в найстаріших джерелах права як суб'єкт-носії майнових прав та обов'язків, вказується, що свобода людини не вічна, називаються підстави, коли людина стає власністю держави або іншої особи. Ульпіан писав у дігестах: „Якщо хтось звертається до молодих дівчат, навіть якщо вони

одягнуті як невольні, спричиняє м'яку образу. Менша образа, якщо звертається до таких дівчат, які одягнуті не як чесні жінки, а як жінки легкої поведінки." Вказано, що той, хто використовує лайливі слова, вчиняє образу особистості людини. Також Ульпіан писав, що той, хто переслідує іншого (не розмовляючи часто ходить за іншим) таке переслідування і є збещення. А хто лає, той ображає словами особу.

Захист особистих немайнових прав в римському праві забезпечував інститут приватного правопорушення (*delicta privata*). Наслідок захисту міг бути тільки один: покарання. Тоді часто застосовувався принцип Таліона (око за око, зуб за зуб).

В римському праві можна виділити наступні періоди розвитку правил приватного правопорушення:

1) правопорушник піддавався помсті з боку особи, права якої були порушені; держава не втручалася у вирішення стосунків цих двох осіб;

2) з розвитком права держава вже визначає ті випадки, в яких можливе застосування помсти. Закон дванадцяти таблиць дозволяє помсту стосовно деяких частин тіла людини, якщо сторони не дійшли згоди, тобто застосовувався принцип Таліону;

3) держава визначає компенсацію, яку вина сторона сплачує потерпілій стороні. Наприклад, відсутня буде помста, якщо злодія зловили на гарячому;

4) в більшості випадках приватні правопорушення включали в себе посягання проти майна (крадіжка, розбій, вчинення шкоди тощо). Але, приватним правопорушенням визнавалося і *injuria*, умисне порушення людської особистості. Випадки цього порушення знаходимо в Законах XII таблиць — це посягання на тіло римського громадянина. Серед цих найважчою образою було завдання шкоди тілу — розірвання певних частин (*membrum ruptum*), менш тяжким тілесним ушкодженням було ламання кісток (*fractum*). Якщо шкода завдавалася вільній людині, то штраф стягувався у вигляді 300 асів, якщо невольній, то 150 асів. У преторському праві, з фізичних посягань виникло правопорушення проти особистості, а саме проти честі, гідності, сімейних відносин тощо (3).

Захист від правопорушень був наділений двома функціями: 1) реальним - фізичний захист особи; 2) ідеальним — не майновий захист прав осіб. *Injuria* могла вчинятися словами, доганою, наклепом тощо.

Дві політичні події — війна за незалежність в США і Французька революція — спричинили зміни в уявленні про особистість людини. Такі філософи, як Гоббс, Д.Локк, І.Кант, Ж-Ж. Руссо, Б.Спіноза, Г.Гроцій, Ш. Монтеск'є почали наголошувати на тому, що людина може вдосконалюватися і у прийнятті своїх рішень вона самостійна і вільна. Жан Жак Руссо наголошував, що кожен громадянин в демократично побудованій державі рівний. Кант писав, що свобода однієї особи лише

тоді може обмежуватися, коли вона не може вже співіснувати з іншими людьми. Джон Локк у вченні про природне право говорить, що для кожної людини вічним і невідчужуваним є право на життя і на свободу.

Як відомо, Декларація незалежності США 1787 р. вперше передбачила право людини на життя і свободу, а в 1791 році був прийнятий Білль про права, де передбачається право на вільне волевиявлення, свободу преси. Французький парламент у 1789 р. 26 серпня видав Французьку Декларацію прав людини і громадянина, яка передбачала, що від народження є вільні у своїх правах, що не можна переслідувати людину через її релігійне віросповідання, а також право на свободу слова, свободу преси і висловлювань (4).

Угорський вчений Шойом Ласло визначив такі напрями створення та розвитку особистих прав людини, тобто ті політичні ідеї, на основі яких в сьогоденні розумінні з'явився захист особистих прав і самої особи:

1) визнання захисту особистих немайнових прав співпадає з початком виникненням втручання держави у вільне ліберальне господарство. Особисте право тісно пов'язане з майновими відносинами, які відбивають тогочасні політичні правові інститути та їх межі. Поняття загальних особистих прав людини виникає на ґрунті несправедливості у тогочасному суспільстві, що вимагає відповідного захисту цих прав, однак, під захист особистих прав, як особи, підпадають тільки власники, тобто коригувалися нерівність позицій власників. Так, в кінці 19 ст. права, які стосуються особи (право на ім'я, право на особистість) також проявляється зв'язок з майновими відносинами, відбувається захист майнових прав. Поступово виникає особисте право, як політичне право, і з його появою більш відчутно стає нейтральність класичних прав і протиставлення політичних клаузул;

2) в суспільній філософії існує ідея людської рівності. Не може йти мова про дійсний захист особистості, якщо в суспільстві існує дискримінація за статтю, майновою чи родовою приналежністю. В минулих правових системах захист особистості здійснювався на підставі позиції суспільства відносно особи;

3) якщо відсутня ідея людської свободи, то в дійсності відсутній захист особистості. В минулих століттях захист особистості в загальному стосувався тільки попередження посягань на тіло людини. Право не регулювало поняття, як свободи думок, поглядів, тому захист особистості не був повним;

4) особисті права людини після Другої світової війни виходять на якісно новий рівень, тобто захист особистих прав виходить за межі існуючих. Виявили, що не можна покладатися тільки на державу стосовно захисту особистих немайнових прав, людині потрібно отримати захист і від посягань власної держави. Політизація особистих прав спричи-

нила появу їх в тій формі, що відбулося розмежування держави від особистої сфери людини. Перший шлях політизації особистих прав виник так, що цінності особистих прав, такі як непорушність честі, гідності людини, свобода особистості були закріплені на конституційному рівні. Зміст першої тенденції полягає в тому, що держава захищає особистість від держави. Другий шлях політизації якісно новий, де відбувається поєднання конституційного права із цивільним, норми конституційного права пронизують цивільне право (5).

Після звільнення юридичної науки з-під марксистської влади, збільшується роль особистих немайнових прав у більшості країн у Центральній та Східній Європі. В Україні захисту та правовому регулюванню честі, гідності та ділової репутації в Цивільному кодексі 1964 року присвячена стаття 7. В Україні вперше на рівні Цивільного кодексу закріплено особисті немайнові права фізичних осіб, визначено їх зміст, гарантії та спосо-

би захисту. На відміну від України, в Цивільному кодексі Угорської Республіки 1977 року, передбачено широкий перелік особистих немайнових прав, порядок їх захисту, запроваджено інститут морального відшкодування.

Отже, наприкінці XIX — на початку XX ст. Цивільне право поширює свою дію не тільки на сферу майнових відносин, а й на нематеріальні духовні блага. Найбільшого розвитку досягла концепція особистих немайнових прав людини у другій половині XX ст., — це відображається в Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права і факультативні протоколи до нього, Європейській конвенції про захист прав і основних свобод людини тощо. Людина відчуваючи себе особистістю, бажає продемонструвати іншим свою неповторність, бути впевненою в оцінці і повазі до себе. З цього випливає, що особисті немайнові права виникли з природних прав людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Права человека. Отв. Ред. Е.А. Лукашева.- М., 1999.- 573с.
2. Абдулаев М.И. Права человека (Историко-сравнительный анализ).- СПб., 1998.- 284с.
3. Petrik Ferenc. A személyiség jogi védelme.- Budapest, 1992.- 280 oldal.
4. Petrik Ferenc. A személyiség jogi védelme. A sajtó-Helyreigazítás.- Budapest, 2001.- 301 oldal.
5. Sólyom László. A személyiségi jogok elmélete.- Budapest, 1983.- 344 oldal.

ББК 72.96:67 УЗЗ
УДК 001:34

Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Спеціальний випуск. — Ужгород: "Ліра". — 2003. — 160 с.

Наукове видання

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
УЖГОРОДСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія ПРАВО

Спецвипуск

Редактор:
Мирослава ПОЙДА

Комп'ютерна верстка:
Рената РЕШ

Оригінал-макет виготовлено в поліграфічному центрі "Ліра"

Свідоцтво серія ЗТ № 8 від 4 грудня 2000 року.

Підписано до друку 07.11.03. Формат 60x84/8. Замов. № 936.
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman. Тираж 150 прим.

Віддруковано в поліграфічному центрі "ЛІРА", 88000, м. Ужгород, вул. Л.Толстого, 12, к.115.
*Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції. Серія ЗТ № 8 від 4 грудня 2000 року.*